

FÖVÁR

Fotó: Fekete Attila

ANYÁK ÉS GYERMEKEIK – ÉLET A RÁCSOK MÖGÖTT

Az elmúlt években növekedő tendenciát mutat a női elítéltek aránya a fogvatartotti állományon belül. Külön részeit képviselik ennek a problémának azok, akik állapotosan kerülnek az igazságszolgáltatás keretei közé, s valamely büntetés-végrehajtási intézményben hozzák világra gyermeküket. Tanulmányom célja volt bemutatni az anya-gyermek részlegen élő női fogvatartottak és gyermekeik mindennapjait, életkörülményeit, valamint az anyákkal kapcsolatos reintegrációs folyamatokat. Első lépésként a reintegrációt és annak hét alapelvét tekintem át, majd a női fogvatartottak felé teszek kisebb kitérőt. Végül az anya-gyermek részlegen élő elítéltek jelenlegi helyzetét a helyszínen készült szakértői, illetve fogvatartotti interjúk segítségével foglalom össze.

Kulcsszavak: reintegráció, női fogvatartottak, anya-gyermek

In the last couple of years, the proportion of the female prisoners within the prison population has been on the rise. There is a special part of this issue, namely those women who become incarcerated while pregnant and later give birth to their child or children within a prison facility. The goal of my research was to present the everyday lives of mothers and infants placed within the mother&child prison nursery section and provide brief depiction of their environment and the reintegrating proceedings and activities they undergo. First, I analyze the term of reintegration and its seven fundamental principles and then briefly address the topic of female prisoners. I conclude my essay by providing a summary of the current situation of the convicted female prisoners living within this prison nursery section based on interviews with female prisoners and conversations with professionals working for the Hungarian Prison Service.

Keywords: reintegration, female prisoners, prison nursery

Bevezetés

A női bűnözésről szóló szakirodalmak napjainkban is elenyésző mennyiségben foglalnak helyet a polcokon, pedig számuk a rendszerváltás óta folyamatos növekedést mutat, annak ellenére, hogy a bűncselekmények száma csökken. A női elkövetők számának növekedése sok szempontból nyugtalanító – melynek vannak egyéni, családi és társadalmi hozadéka is. Talán a legnagyobb problémát abban tapasztalhatjuk, hogy egyrészt a felnövekvő generációk számára negatív mintát mutat a bűnöző szülői viselkedés, másfelől a gyerekekről való fizikai és érzelmi gondoskodás hiánya komoly sérüléseket okoz, ami különösen a nők esetében érzékelhető. Az elítélt nők esetében ez utóbbi elkerülhetetlenül megjelenik, főként azon nők esetében, akik állapotosan kerülnek az igazságszolgáltatás keretei közé, s a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában hozzák világra gyermeküket. Nagyon fontos pszichológiaiilag, hogy ezeket az első időket a csecsemő az édesanyjával töltsse, s a kötődés kialakulhasson; az érzelmi ráhangolódás megtörténjen. Feltételezhető, hogy ezek felismerése is vezetett az anya-gyermek részlegek bevezetésére a büntetés-végrehajtási intézetekben külföldön, illetve itthon is.

Külön törvényi rendelkezés vonatkozik a női elítéltekre, továbbá a törvény külön szabályozással rendelkezik a kisgyermekes, illetve várandós női fogvatartottakkal szemben. Speciális rendelkezések és különleges védelem övezi a terhes és kisgyermekes elítélt nőket, akik a várandósságuk 12. hetének elérése előtt nyilatkoznak arról, hogy megszakítják-e a terhességet, vagy megtartják-e gyermeküket. Amennyiben az anya gyermekét nem kívánja elvetetni, örökbe adni, a büntetés félbeszakítását kérheti a gyermek egy éves koráig, vagy – amennyiben megfelel a Bv. kódex által meghatározott feltételeknek¹ – kérheti együttes elhelyezésüket a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet anyá-gyermek részlegén.

Nehezen elképzelhető még egy olyan réteg az elítéltek között, akik ennyire speciális helyzetben lennének, mint az anyá-gyermek részlegén élő nők és gyermekeik. Őket nem kizárólag a rájuk vonatkozó specifikus jogszabályok különböztetik meg a többi fogvatartottól, hanem velük élő, jogilag teljesen szabad gyermekeik, valamint életkörülményeik.

A fent említett okokból kifolyólag úgy gondolom, hogy aktuálissá vált az anyá-gyermek részleg témakör feltárásának megkezdése, a kérdések részletes megválaszolása a reintegrációs programok – például az oktatás, a munkavégzés, a kultúra, a sport, a vallásgyakorlás és főként a családi kapcsolatok – dimenziói mentén. Esetükben a reintegráció – ha lehet ilyet kijelenteni – még fontosabb, hiszen egy új élet vár rá, akiért felelősséget kell vállalnia mind a bezárt intézetekben, mind az abból való kikerüléskor.

Tanulmányom alapját egy kvalitatív interjúkutatás adja, amelyben fogvatartotti és szakértőkkel készített interjúkkal vizsgálom meg ennek a speciális helyzetű női fogvatartotti rétegnek a börtönbeli mindennapjait.

¹ Bv. kódex 128. § (3) bek.

Reintegráció

A társadalomba való sikeres visszailleszkedés időigényes folyamat, amelyben rengeteg munkája van mind a büntetés-végrehajtási intézetek dolgozóinak, mind az elítélteknek. Napjaink büntetés-végrehajtásában két fontos szemlélet terjedt el, egyrészt a kontroll, másrészt a reintegráció.

A reintegráció 2013 óta kiemelten fontos, hangsúlyos területe a büntetés-végrehajtásnak. Egyik célja, hogy a folyamat révén az ismételt bűnelkövetés esélyét csökkentse, másfelől törekvései arra irányulnak, hogy további negatív irányú fejlődés ne történjen a fogvatartottban. A reintegrációs programok segítségével – úgy, mint oktatás, képzés, munkáltatás, sport- és kulturális tevékenységek, családi- és társas kapcsolatok támogatása – leginkább a munkaerőpiacra történő visszailleszkedést – vagy sok esetben beilleszkedést –, valamint a társas készségek fejlesztését, javítását célozza meg a büntetés-végrehajtás a szabadságvesztés ideje alatt.

A szabadságvesztés végrehajtásának hét alapelve

A szabadságvesztés végrehajtásának hét alapelve az 1990-es évektől épült be a büntetés-végrehajtás jogi és kezelési rendszereibe, melyekből 2013 óta a reintegráció elve az egyik legmeghatározóbb. Ezen alapelvek olyan „vezető humanitárius, erkölcsi és jogpolitikai értékek, melyek a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó valamennyi rendelkezésben megjelennek.”² Az alapelvek közé tartozik még a normalizáció, a nyitottság, a felelősség, az egyéniesítés, az együttműködés, valamint a fokozatosság elve. Ezek közül a reintegráció szempontjából fontosabb elveket az utóbbi négy kategória személyesíti meg.

A felelősség elve „az elítéltek felelősségérzetének, önbecsülésének és önállóságának fejlesztését foglalja magában.”³ Ezáltal hagyni kell, hogy a fogvatartott maga hozhassa meg döntéseit, melyekért felelősséget is kell vállalnia.

Az egyéniesítés elve alapján „A szabadságvesztés végrehajtása során alkalmazott eljárásokat az elítélt személyiségéhez, egyéni képességeihez, szükségleteihez kell igazítani.”⁴ Ebből fakadóan a bíróság mérlegeli és egyénenként határozza meg a szükséges eljárásokat. Az együttműködés elve alapján: „A végrehajtást a leghatékonyabban az segíti elő, ha az elítélt a szabadságvesztés alatti életét a vele történő együttműködéssel tervezi és alakítja.”⁵

Az elítéltekkel való foglalkozás terén a kényszer elemeket háttérbe kell szorítani.”⁵ Emiatt lehet azt mondani, hogy bizonyos tekintetben az elítélt és a börtön személyzet között nem alárendelési, hanem mellérendelési viszony van; így a fogvatartott nem tárgy, hanem alany. Végül pedig, amiről mindenképpen szót kell ejteni, az a fokozatosság elve. „A befogadást követően az elítélt személyes körülményeinek figyelembe vételével egy személyre szabott programot kell készíteni, melyben már meg kell tervezni

2 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 40.

3 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 43.

4 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 43.

5 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 45.

az elítélt szabadságvesztés végrehajtása alatt fokozatos előrehaladásának, valamint a társadalomba való fokozatos visszatérésének lehetőségeit”.⁶ Ez alapozza meg az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítő reintegrációs elvet, és ezáltal a reintegrációs programokat. Eszerint: „Az elítéltek társadalmi beilleszkedését elősegítő reintegrációs tevékenységet az intézet – önállóan vagy más civil szervezetekkel együttműködve – az elítéltek munkáltatása, terápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve közép-fokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzése, szakmai gyakorlat megszerzése, valamint egyéb reintegrációs programok által biztosítja, a reintegrációs tevékenységet az elítélt személyhez igazodó szakmai módszerekkel kell elvégezni.”⁷

A Bv. kódex 83. § (7) pontja alapján a reintegrációs folyamat során törekedni kell arra, hogy: „...az elítélt önbecsülése, személyisége, felelősségérzete fejlődhessen, és ezáltal felkészüljön a szabadulása utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre.” Az önbecsülés fenntartása a megfelelő bánásmóddal, az értelmes és változatos tevékenységek szervezésével, valamint a társadalmi hasznosság tudatának kialakulásával lehetséges.⁸ A felelősségérzet fejlesztéséhez pedig szükség van többek között önképzésre, oktatásra, a reszocializációs folyamatok során már említett jutalmazásra és elmarasztalásra, valamint munkavégzésre, illetve a családi kapcsolatok támogatásának együttesére is.

Így a büntetés-végrehajtás intézetében dolgozók feladatai közé nem tartozhat az egyén önértékelésének károsítása, személyiségének megtörése, céljuk inkább a felelősségérzet felébresztése, továbbá az önállóságra való nevelés.⁹

Ahogy fentebb is említettem, az egyéniesítés elve alapján az eljárásokat mindig az egyén szükségleteihez szabva kell igazítani. A fogvatartott személyiségének felterképezését követően – mely folyamat már a reintegrációs programterv első lépése – a meglévő devianciákkal szembesítik az elítéltet, majd javaslatot tesznek ezek javítására. Tájékoztatják a szabályokról, jutalmazási és fenytési lehetőségekről, majd ösztönzik őket az oktatásban való részvételre. A tanulás mellett a másik fő irányvonal a társadalmilag hasznos tevékenységek végzésére való rávezetése a fogvatartottnak; ez esetben munkavégzésre ösztönzik. Az elítéltek besorolhatók egy rendszerbe, mely a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer nevet viseli. Ezen rendszeren belül „az elítélt visszaesési és fogva tartási kockázatának a felmérése, értékelése és kezelése” történik.¹⁰ Ez a rendszer tehát differenciálja az elítélteket veszélyességük szempontjából, és irányt mutat a reintegrációs programok felépítéséhez.

A Ranga Attiláné és Vörös Erzsébet által íródott tanulmány alapján: „A reintegrációs program azoknak az előre eltervezett és tudatosan irányított eseményeknek az összefüggő sorozata, amelyek előkészítik, illetve lehetővé teszik az elítélt intézeti rendbe, majd a társadalomba való beilleszkedését.”¹¹ A reintegrációs programok során fontos, hogy az elítélt érezze az elkövetett bűntett súlyát, ismerje fel, hogy minden ilyen jellegű tettének következményei vannak, majd a felismerést követően próbáljon magatartásán, hozzáállásán, életszemléletén változtatni. A programok több részből

6 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 45.

7 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 46.

8 Vókó Gy. (2014)

9 Vókó Gy. (2014)

10 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 24.

11 Ranga A., Vörös E. (2014) p. 47.

állnak, melyek együttesen adhatják meg a kívánt eredményt, miszerint normakövető, a társadalmilag elfogadott értékek szerint élő személyek kerüljenek ki a büntetés-végrehajtás intézeteiből.

A nők büntetés-végrehajtásának speciális helyzete

Jelenleg mind megyei, mind letöltő házakban élnek női elítéltek, a Bv. kódex külön szabályozza a női fogvatartottakra vonatkozó előírásokat. A férfi és női elítéltekre vonatkozó mozgáster nagysága nem azonos. A 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 121. § (1) pontja szerint: „A zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér és egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson.” A női fogvatartottakra azonban nem csak a mozgáster, de a tisztálkodás szempontjából is más szabályozás érvényes. A női elítéltek minden nap tisztálkodhatnak, valamint a fürdési idő között is engedélyezett számukra a meleg víz használata.¹² Továbbá a jogszabályok rendelkeznek az egészségügyi, ruházati ellátással kapcsolatban és a tartható tárgyak köre is – pl. egészségügyi betét, tampon – bővített a női elítéltek esetén. Napirendjükben meghatározott időt fordítanak a higiénés, testápolási és egészségügyi ismeretek bővítésére és elsajátítására is.¹³

Fontos szót ejteni arról is, hogy a női fogvatartottak az eltérő szociális beállítottság és a kulturálisan meghatározott szerep miatt sokszor sokkal esendőbbek, gazdaságilag és szociálisan is szorosabban kötődnek a családjukhoz.¹⁴ Éppen ezért a beilleszkedés sokszor nehézségekbe ütközhet. Mindemellett sok női elkövető maga is traumák áldozata, éppen ezért sokkal nagyobb empátiát igényel a felügyelők, illetve reintegrációs tisztek részéről a velük való bánásmód.¹⁵

Egy nőn a börtönbekerülése után általában a depresszió tüneteit lehet észrevenni; üresség, elutasítónak válik, mely leginkább a belső feszültségek felhalmozódásával és szorongással jár. Sok kutatás mutat rá arra, hogy a legnagyobb problémát egy női elítélt esetében a családtól és a környezetétől való megfosztás okozza. Porporino és Zamble kutatásai alapján vélhető úgy, hogy a családdal való kapcsolat fenntartása és szorosabbra fűzése – a büntetés letöltésének időtartama alatt – csökkentheti a későbbi visszaesések lehetőségét.¹⁶

Anyag-gyermek részleg

Az Alaptörvény XV. cikkének (5) pontja szerint: „Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.” Az előzőekben áttekintettem a női fogvatartottakra vonatkozó rendelkezéseket és eze-

12 16/2014 (XII. 19.) IM rendelet 132. § (2) bekezdés.

13 Ranga A., Vörös E. (2014)

14 Ranga A., Vörös E. (2014)

15 Ranga A., Vörös E. (2014)

16 E. Zamble, E. J. Proporino (1990) hivatkozik rá Tóth M. (2011)

ket megvizsgálva látható, hogy – ahogy azt már korábban írtam – elég nehéz még egy olyan speciális helyzetben lévő fogvatartotti csoportot találni, akik még ennél is különlegesebb helyzetben lennének. A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektumában az anya-gyermek részlegen élnek azok az anyák, akik gyermekük születésekor már előzetes letartóztatásban vannak, vagy szabadságvesztésüket töltik. A fent idézett, Alaptörvényben megfogalmazott rendelkezés alapján elmondható, hogy a törvény nem csak a nőket, de a gyermekeket is fokozott intézkedésekkel védi. Ebben a speciális helyzetben a gyermek érdekeit szem előtt tartva, pozitív irányú fejlődésének fenntartása érdekében kezdte meg itthon a működését az anya-gyermek részleg. Az elhelyezéssel kapcsolatos eljárások szabályozásáról a 8/2015. Országos Parancsnoki Intézkedés rendelkezik, miszerint az elhelyezés csak a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegén lehetséges, melyről értesíti az intézet a gyámhatóságot.¹⁷ Juhász Zsuzsanna tanulmánya alapján elmondható, hogy nemzetközi szinten jelenleg sincs egyértelmű álláspont azzal kapcsolatban, hogy mennyi időre korlátozzák a gyermekek benti életét; egyes nézőpontok szerint minél tovább bent tartózkodik a gyermek, annál kevesebb lelki kár éri az anyjától való korai elszakítás miatt, más álláspontok szerint a börtön egyáltalán nem megfelelő hely a gyermek számára, így nem is szorgalmazzák, hogy a gyermeket is szabadságelvonással büntesse az anya.¹⁸ Magyarországon a két nézőpont metszéspontja körül fogalmazódnak meg a vélemények, hiszen itt a gyermekek egy éves korukig lehetnek bent édesanyjukkal.

Az intézet bemutatása

Az anya-gyermek részleget magas, rácsos kerítés veszi körbe. Az udvar – amely egy nagy zöld terület – falait gyermekmesék figurái teszik barátságossá az ott élő gyermekek számára. Csengetésre beengednek az első kapun, majd még két vasajton keresztül átérve jutunk be az intézetbe. Az ablakokon üvegfesték, egy hatalmas könyvespolc és az anyaotthon hangulata fogadott érkezésemkor. Húsz zárka található a részlegen, melyeknek a zárka mivoltát csak a lakóhelyiség ajtaja, illetve az anyák fekhelyéül szolgáló vaságyak mutatják. Egy lakóhelyiségben két kiságy található az anya ágya mellett; ez a szoba az ikres-babás anyák elhelyezésére szolgál. A körlet gyakorlati működésére irányuló szabályozás szerint a lakóhelyiség ajtajának nyitva kell lennie, amennyiben a gyermek az anya nélkül tartózkodik bent.¹⁹

A bejárati ajtó mellett található a látogató helyiség, valamint a reintegrációs tiszt iroda, ahonnan a látogatás figyelemmel kísérhető. Mellette orvosi rendelő, ahol az orvosi rendelés keddi napokon, illetve szükség szerint valósul meg, majd a csecsemőgondozói szoba nyílik a folyosóról. A védőnő is az orvosi rendelőben látja el tevékenységét. Mosókonyha is található a részlegen – ahol az anyák mosnak és vasalnak gyermekeikre –, illetve egy babakocsi tároló. A közös tér közepén találhatóak az étkezőasztalok, melyek nem csak evésre szolgálnak; itt készülnek az anyák különböző kézműves alkotásai is.

¹⁷ Ranga A., Vörös E. (2014)

¹⁸ Juhász Zs. (2011)

¹⁹ 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet 23. § (2) bekezdés.

Minden lakóhelyiség fölött – amelyet laknak – található a zárka „baba-lakóira” vonatkozó adat; az anyák készítik ezeket. A tápszer és a bébiétel melegítése és készítése a csecsemőgondozók feladata. Az épületen belül található egy nagy játszószoba a gyermekek részére sok babajátékkal, illetve járókákkal. A fogvatartotti állomány általános statisztikáját tekintve elég nagy a szórás, hiszen korhatárra való tekintet nélkül kerülhetnek be az anyák a részlegre, amennyiben kérvényezik a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságától, hogy gyermeküket egy éves koráig a börtönben gondozhassák. Az anya-gyermek körlet korábbi vezető reintegrációs tisztjét kérdeztem a fogvatartotti állomány demográfiai jellemzőiről; eszerint általában 16-35 éves korú, alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, munkanélküli, szerényebb körülmények között élő nők kerülnek a részlegre. Emellett akadnak kimagaslóan jó körülmények közül érkező, magas kvalifikált női fogvatartottak is, ám nem ez a jellemző.

A jelenleg bent élő négy fogvatartott – életkorukat tekintve – 30 és 35 év közötti. A négy anya közül kettő felsőfokú végzettséggel is rendelkezik, mely a pszichológus szerint nem általános jelenség a részlegen.

A jellemzőbb nagyfokú aluliskolázottságra és a szakképesítés hiányára való tekintettel fontosnak tartom összefoglalni, hogy milyen programokon keresztül próbálnak az anyák segítségére lenni a társadalomba való visszailleszkedésben. Ez utóbbi nem csak nekik fontos, hanem azon gyermekeiknek is, akiknek szükségük van egy olyan szociális környezetre és anyára, akik jog- és normakövető állampolgárokká nevelik őket.

Kutatásmódszertan

Kutatásom – módszertanát tekintve – egy kvalitatív interjú vizsgálat.²⁰ A tervezett kutatásban egyrészt fogvatartotti interjúkban gondolkodtam, másfelől az intézetben dolgozókkal folytatott szakértői interjúkban. A kutatás időpontjában az anya-gyermek részlegen négy anya volt fogva tartva, akik közül egy édesanya vállalta az interjút (30 éves, két gyermek édesanyja). A szakértői interjúkban a parancsnokkal, az intézet pszichológusával és a körlet reintegrációs tisztjével került sor beszélgetésre. Az interjú mellett további információkat szereztem még egy, az édesanyák körül segítő reintegrációs tisztől és egy csecsemőgondozótól. Ezen kívül többszöri ott tartózkodásom alatt megfigyelője lehettem az anya-gyermek részleg működésének. A kutatási eredmények elemzésekor nem részletezve az egyes kérdéseket és válaszokat, egy összesített eredmény bemutatására kerül sor az alábbiakban.

Reintegráció az anya-gyermek részlegen

Speciális helyzetükre való tekintettel, az anyáknak nem állnak oly módon rendelkezésükre a főbb reintegrációs programok – munkáltatás, oktatás, szabadidős- és sporttevékenységek –, mint a más körleteken, intézetekben élőknek. Ennek oka, hogy ezen fogvatartott nőknek az elsődleges elfoglaltságuk az anyaság. A parancsnokkal készült interjúból kiindulva, a reintegráció során szükség van az emberséges bánásmódra, önbecsülésük fenntartására. Továbbá fontos még, hogy rendszert építsenek

20 Bögre Zs. (2003)

ki egy elítélt életében, érezzék, hogy munkájuk fontos és szükséges. A reintegráció sikerességének szempontjából azonban ez a tíz hónap, melyet az anyák ezen a részlegen töltenek, kevés. Így amennyiben az anya nem gyermekével szabadul, az igazi reintegrációja a letöltő házban fog megkezdődni.

Munkáltatás

A várandós nőnek a jogszabály szerinti ideig, az ott meghatározott nehézségű munkavégzésre van lehetősége.

A kisgyermekes nő nem dolgozhat, kizárólag a szülést 6 héttel követően, az intézet tisztaságához kapcsolódó, díjazás nélküli munkát végezhet, napi maximum négy, de havonta maximum huszonnégy óra időtartamban, ha egészséges és erre a büntetés-végrehajtás orvosa írásban alkalmasnak nyilvánította. Az itt élő fogvatartottak munkája az anyaság, így amennyiben az anya nem a gyermekkel együtt szabadul, a következő intézet feladata lesz a munkáltatás.

Oktatás

Az elítéltek alacsony iskolázottságára való tekintettel, már az előző fejezetekben is kiemeltém az oktatást, mint a reintegrációs programok egyik legfontosabb tevékenységét. A részlegen az anyáknak a gyermekük gondozása mellett nincs idejük a szervezett oktatáson való részvételre. Ettől eltekintve azonban a részlegen igyekeznek az önképzés lehetőségét megadni az édesanyáknak, amennyiben azoknak igényük van rá. A Katona József Könyvtárral kötött együttműködési megállapodás keretében olvasást népszerűsítő programok zajlanak, illetve baba-mondókázó foglalkozások megtartására kerül sor, többnyire az ünnepi időszakokhoz kötődően. Ezen kívül az anyák részére rendszeresen megszervezésre kerül a baba-masszázs tanfolyam, amelyről tanúsítványt kapnak. A baba-masszázs tanfolyam a Széchenyi-városi Közösség-építő Egyesülettel fennálló együttműködés kapcsán valósul meg az intézetben, önkéntes jelentkezés alapján. A lehetőséggel általában minden anya élni szokott.

Családi és társas kapcsolatok erősítése

Az egyik legfontosabb reintegrációs program a családi, illetve a társas kapcsolatok erősítése. Ennek oka House elmélete alapján, hogy a társas kapcsolatok és a társadalmi integráció összefüggnek egymással. A társas támogatás tartalmazza az érzelmi törődést, az instrumentális segítséget vagy az információt az adott környezetről, vagy a méltányolást, mely az önértékelés szempontjából fontos az egyén számára.²¹ Az anyák esetében erre több okból kifolyólag is szükség van. Szükségük van arra, hogy gyermeküket ismerős környezet fogadja be és úgy érezzék, náluk biztonságban lesz a gyermek akkor is, ha nekik még a szabadságvesztéséből fennmaradó időt a letöltő házban kell tölteniük. A másik – reintegráció szempontjából – meghatározóbb indok pedig, hogy a fogvatartott az intenzív kapcsolattartás révén még mindig a társadalom részének érezheti magát.²² Az anya-gyermek részlegen jóval intenzívebb kapcsolattartás engedélyezett – főként a gyermekek miatt –, mint más fogvatartotti csoportok esetében. Azért, hogy a gyermek kiadásakor ne érje trauma a kicsiket, heti minimum

21 House (1981) hivatkozik rá Biró E. (2015)

22 Ranga A., Vörös E. (2014)

egy alkalommal, munkanapokon reggel kilenc és délután kettő óra között jöhetnek egy óra időtartamra a családtagok az előzetes egyeztetést követően. A látogatás során gyermekruhát, játékokat, babaápolási eszközöket hozhatnak a látogatók.

A látogatás az erre a célra, a gyermek igényeit figyelembe véve kialakított látogatóhelyiségben történik, a reintegrációs tiszt a két helyiség közötti üvegfalon keresztül kíséri figyelemmel. A gyermekkel való nem megfelelő bánásmód, esetleges hangoskodás, vita kialakulása esetén figyelmezteti a résztvevőket, legrosszabb esetben megszakítja a látogatást.

Szabadidős programok

A részlegben a napirend leginkább a gyermek igényeihez igazodik.

Az anyáknak módjuk van olyan programokon részt venni, mint a baba-mama torna vagy a babamasszázs; a babáknak pedig koruknak megfelelően fejlesztő játékok elsajátítására is van lehetőségük. Emellett a már említett könyvtárból is járnak olyan személyek, akik mondókákat, énekeket tanítanak az anyáknak, emellett részt tudnak venni egyházi, illetve pszichológiai csoportfoglalkozásokon is. Hétfévente – az időjárás függvényében – vagy az udvaron kertészkednek az édesanyák, ahol zöldségeket termesztenek, vagy kézműves tárgyakat készítenek.

Utógondozás

A részlegben az anya – amennyiben kedvezményrel szabadul, valamint a pártfogó felügyeletet a büntetés-végrehajtási bíró elrendelte – utógondozásban vesz részt, azonban erre kevés anyának van lehetősége. Részben azért, mert több olyan anya is van, aki a fennmaradó büntetését a büntetés-végrehajtás egy másik intézetében köteles letölteni – így, ha kérvényezni szeretné, azt az aktuális letöltőházban tudja megtenni a későbbiekben. Részben pedig azért, mert vannak fogvatartottak, akik rendezett családi háttérből kerülnek ezen intézetek egyikébe, így nem érzik szükségét a lehetőség igénybevételének. Összességében elmondható, hogy amennyiben az igény felmerül, az intézet pártfogó felügyelői igyekeznek a lehető legtöbb dologban segítséget nyújtani az édesanyáknak. Segítenek az elhelyezésben, a munkakeresésben, illetve abban, hogy az intézetben elsajátított normákat a kinti életben is követni tudják az egykor elítéltek.

Szabadulás

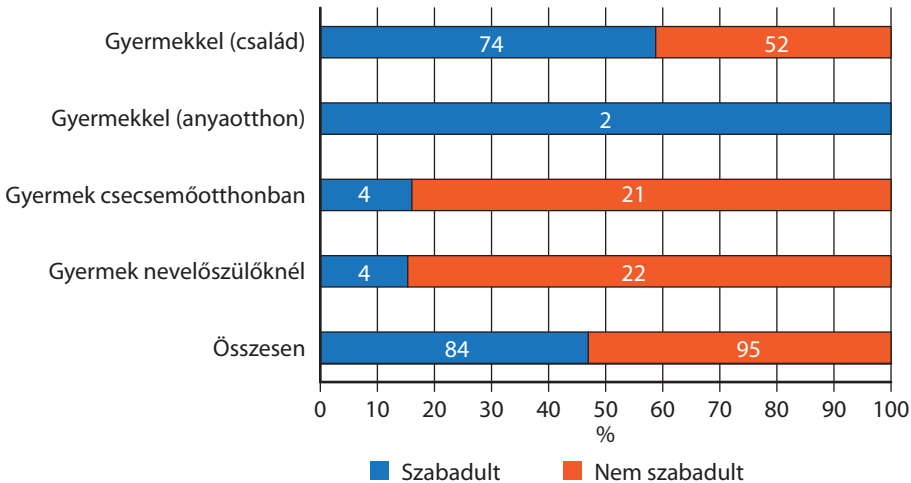
2002 és 2015 decembere között közel kétszáz fogvatartott töltötte szabadságvesztésének egy részét a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegén.

A fenti diagramon jól látszik, hogy a fogvatartottak kevesebb, mint fele szabadult gyermekével – körülbelül 40%. Azon anyák gyermekeinek, akik letöltőházakban folytatták szabadságvesztésüket, összesen 26%-a került a családhoz; a többi gyermek nevelőszülőknél, vagy csecsemőotthonban lett elhelyezve. Az adatokból is kiténik, hogy az anyák közel 60%-a nem együtt szabadult a gyermekével, és sokuknak a gyermek családhoz való elhelyezése is nehézséget okozott. Sok esetben – ha az anya nem bv. intézetben szülne – a gyermek gondozására nem lenne alkalmas helye, jövedelme, és már a szülést követően kiemelné a gyámhivatal a családból a gyermeket, sőt sok esetben a gyermek apja maga is börtönben van.

Még ha az anya együtt is szabadul gyermekével, helyzetük akkor is sokszor bizonytalan. Ezt okozhatják a fent már említett problémák; a gyermekek édesapja sok-

szor maga is börtönben van – vagy nem várja meg az anya szabadulását –, valamint a család szűkös anyagi körülményei nem teszik lehetővé a megfelelő életkörülmények kialakítását. Mindemellett amitől a legtöbben félnek, az a bizonytalanság: nem tudják mi vár rájuk a büntetés-végrehajtás másik intézetében, továbbá a gyermektől való esetleges elszakadás gondolata megrémíti az anyákat.

A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet anya-gyermek részlegén elhelyezett anyák és gyermekeik megoszlása a gyermek elhelyezésének tekintetében

1. ábra

A reintegráció sikerességének tekintetében – utánkövetés nélkül –, az elítéltek szabadulását követően csak nagyon kevés információ áll a szakemberek rendelkezésére. Így nincs kimutatás a részlegben arra vonatkozólag, hogy az innen szabaduló édesanyák hány százaléka tud munkát vállalni, valamint, hogy mennyien válnak ismét bűnelkövetővé. Belső adatok alapján elmondható, hogy négy főt helyeztek el már második alkalommal, egy főt pedig harmadik alkalommal. Utánkövetés hiányában azonban pontos adatokkal az intézet nem tudott szolgálni.

Összefoglalás

Tanulmányom célja volt, hogy a büntetés-végrehajtásban 2013 óta kiemelten fontos, központi szerepet játszó reintegrációs folyamatok megjelenését bemutassam a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektumában lévő anya-gyermek részleg segítségével. Ahhoz, hogy egy szabadságvesztésre ítélt személyből jog- és normakövető állampolgár legyen, a büntetés-végrehajtási intézetek dolgozóinak körütekintő és odaadó munkájára van szükség. Ez egy összetett folyamat; szükség van a reszocializáció, a reintegráció és a rehabilitáció együttesére, valamint arra, hogy a fogvatartott felismerje, hogy változásra van szüksége és tenni akarjon ezért a változásért. A reintegrációs tevékenységek ezt az igényt próbálják kialakítani és kielégíteni

az oktatáson, a munkáltatáson, a családi és társas kapcsolatok erősítésén, valamint a sport-, és egyéb szabadidős tevékenységeken keresztül.

A fentieket egybevetve elmondható, hogy az anya-gyermek részleg inkább anya-otthonhoz, mint börtönhöz hasonlítható. A Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektumában található részleg egy nagyon gyermekbarát hely, melynek kialakításakor fő szempont volt, hogy a szabadságvesztésre ítélt, vagy az ítéletükre váró édesanyák szabad gyermekei a lehető legjobb bánásmódot kapják az intézet falai között. A reintegrációs programok tekintetében az édesanyáknak más lehetőségek állnak rendelkezésükre, mint más intézetekben, illetve ezen intézetek más részlegein. Munka tekintetében a részleg tisztántartása és a gyermekek ellátása tölti ki mindennapjaikat; az oktatás terén önképzésre ad lehetőséget az intézet. A családi, illetve társas kapcsolatok megerősítésére azonban a speciális helyzetből adódóan nagy hangsúlyt fektet az intézet. Előzetes bejelentkezés alkalmával a gyermeket és az anyát heti több alkalommal is látogathatják a családtagok. A maximum egy éves benntartózkodás után az anyák vagy együtt szabadulnak gyermekeikkel, vagy letöltőházban folytatják szabadságvesztésüket. Sokszor kérdéses, hogy ez utóbbi esetben hova kerül a gyermek elhelyezésre; megfelelő szociális háttérrel rendelkező anyák esetén a családhoz kerülnek a gyermekek. Amennyiben a családhoz való elhelyezés nem merül fel lehetőségként, az egészséges gyermek állami gondozás keretében nevelőszülőhöz kerül. Speciális jelleggel, beteg gyermekek részére működnek csecsemőotthonok. Azon anyák, akik gyermekükkel együtt szabadulnak, sokszor küldenek az intézet részére képeslapot, melyben leírják, hogy terveik hogyan valósultak meg a szabadulást követően. Kötelező utánkövetés hiányában azonban statisztikai adattal nem rendelkezik az intézet a szabaduló anyák szabadulást követő életére vonatkozólag.

A szakértői interjúk kapcsán kiderült, hogy a rövid idejű szabadságvesztésre ítélt személyek esetén nincs idő a reintegrációs folyamat befejezéséhez. Így van ez az anya-gyermek részlegen is. Az anyák maximum a gyermek 12 hónapos koráig élhetnek itt gyermekeikkel. Az egy év letelte után – amennyiben az anyának van fennmaradó ideje a szabadságvesztésből – átkerül egy másik intézetbe, és ott kezdődik az igazi reintegrálása. Annak ellenére, hogy ezen a körleten nincs lehetőség a gyermekek jelenléte miatt az oktatásban, illetve a munkáltatásban való részvételre, az anyák számára hatalmas lehetőség, hogy gyermekeikkel bent tölthetik ezt az időszakot. Az oktatást önképzési lehetőségekkel pótolja a részleg, míg a munkáltatást a gyermek gondozásával. Továbbá olyan szülői magatartásmintát sajátíthatnak el az itt élő anyák, melyeket a kinti életben is tudnak követni.

Azon kutatási kérdésemre, hogy mennyiben könnyebb vagy nehezebb az itt élők helyzete, mindenképpen pozitív választ kaptam az interjúalanyoktól, de ami fontosabb, a fogvatartottól is. Könnyebb, hiszen a gyermekek segítenek a kritikus időszak átvészelésében, azonban a legtöbben bizonytalanok a jövőjüket illetően. A részlegen lehetővé tett gyakori látogatás mindenképpen erősíti és javítja a családdal való kapcsolatot a fogvatartott bentléte alatt. Azonban az, hogy a szabadulást követően mennyiben segítik őt az itt szerzett tapasztalatai, nem tudható.

Mindent összevetve úgy gondolom, hogy fontos lenne a büntetés-végrehajtás számára olyan utánkövetési rendszer létrehozása, mely minden fogvatartott szabadulást követő egy-két évét végigkísérné, így tudnánk, hogy mennyiben sikeres a reintegrációs törekvés. Ez azonban nem lehetséges, hiszen a szabadulást követően

